

Date: 5th October-2026

O'ZBEK TILIDA SIFAT DARAJALARINING GRAMMATIK
XUSUSIYATLARI

Saydullayeva Dilbar Farhod qizi

O'zbekiston Milliy universiteti Jurnalistika va o'zbek filologiyasi fakulteti lingvistika
yo'nalishi magistranti

E-mail: saydullayevadilbar069@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek tilshunosligida sifat so'z turkumining muhim kategorial belgilari hisoblangan sifat darajalarining semantik, morfologik va sintaktik xususiyatlari tadqiq etiladi. Tadqiqot davomida oddiy, qiyosiy, orttirma va ozaytirma darajalarning o'zaro munosabati jadval ko'rinishida tizimlashtirilgan hamda amaliy misollar bilan asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: sifat, sifat darajalari, oddiy daraja, qiyosiy daraja, orttirma daraja, ozaytirma daraja, morfologik usul, sintaktik usul.

Аннотация: В данной статье исследуются семантические, морфологические и синтаксические особенности степеней сравнения прилагательных, которые являются важными категориальными признаками в узбекском языкознании. В ходе исследования взаимосвязь положительной, сравнительной, превосходной и уменьшительной степеней систематизирована в виде таблицы и подтверждена практическими примерами.

Ключевые слова: имя прилагательное, степени сравнения, положительная степень, сравнительная степень, превосходная степень, уменьшительная степень, морфологический способ, синтаксический способ.

Abstract: This article examines the semantic, morphological, and syntactic features of degrees of adjectives, which are essential categorical features in Uzbek linguistics. Throughout the research, the relationship between positive, comparative, superlative, and diminutive degrees is systematized in tables and supported by practical linguistic examples.

Keywords: adjective, degrees of adjectives, positive degree, comparative degree, superlative degree, diminutive degree, morphological method, syntactic method.

KIRISH

O'zbek tili morfologik qurilishiga ko'ra agglyutativ tillar sirasiga kiradi. So'z turkumlari orasida sifat o'zining serjilo ma'no bo'yoqlariga egaligi, predikativ va atributiv birikmalarda xususiyat va belgilarni aniq ifodalashi bilan ajralib turadi. Sifatning eng asosiy va o'ziga xos grammatik kategoriyalaridan biri sifat darajalaridir.

Sifat darajalari narsa-buyum va hodisalardagi belgining me'yorga nisbatan ortiqchiligi, kamligi yoki tengligini ifodalash uchun xizmat qiladi. Tilshunoslikda sifat darajalarining tasnifi borasida turli qarashlar mavjud bo'lib, ularni tizimlashtirish, har bir darajaning shakllanish mexanizmlarini sintaktik va morfologik jihatdan o'rganish hozirgi kunda ham

Date: 5th October-2026

dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ushbu tadqiqotning maqsadi o'zbek tilidagi sifat darajalarining hosil bo'lish usullarini chuqur tahlil qilish va ularning qo'llanish qonuniyatlarini aniqlashdan iborat.

ASOSIY QISM

Sifat darajalari narsa-buyum yoki hodisalardagi belgi-xususiyatning boshqasiga nisbatan ozlik, ko'plik yoki tenglik darajasini ko'rsatuvchi grammmatik kategoriyadir.

O'zbek tilida sifat darajalari, odatda, 4 ta asosiy turga bo'linadi:

1. Oddiy daraja: Belgining me'yordagi holatini ko'rsatadi. Maxsus ko'rsatkichga ega emas.

2. Qiyosiy daraja: Belgining boshqa narsaga nisbatan ko'proq yoki kamroq ekanligini bildiradi. Asosan, -roq qo'shimchasi orqali yasaladi.

3. Orttirma daraja: Belgining me'yordan o'ta yuqori yoki eng yuqori darajada ekanligini ko'rsatadi. Asosan sintaktik usulda (*eng, juda, g'oyat, nihoyatda, g'irt*) va takrorlash usulida (*qip-qizil, ko'p-ko'p*) yasaladi.

4. Ozaytirma daraja: Belgining me'yordan biroz kamligini bildiradi. Morfologik usulda (-ish, -mtir, -ish xon, -roq) yasaladi.

Quyidagi jadvalda o'zbek tilida sifat darajalarining hosil bo'lish usullari va tegishli misollar jamlangan:

Sifat Darajasi	Yasalish Usuli	Qo'llaniladigan Vositalar / Qo'shimchalar	Misollar	Nutqdagi Ma'nosi
Oddiy daraja	Nolinchi forma	Ko'rsatkichsiz (asosiy shakl)	<i>Katta, aqlli, qizil, shirin, baland</i>	Belgining betaraf, me'yoriy holati
Qiyosiy daraja	Morfologik	-roq affiksi	<i>Kattaroq, aqllilroq, balandrog'</i>	Belgining boshqasiga qaraganda ortiqqligi
Orttirma daraja	Sintaktik (Leksik)	<i>Eng, juda, g'oyat, nihoyatda, nihoyat</i>	<i>Eng katta, juda shirin, g'oyat go'zal</i>	Belgining maksimal darajadagi ortiqqligi
Orttirma daraja	Fonetik / Fonologik	So'z boshidagi bo'g'inni takrorlash (p, m)	<i>Qip-qizil, top-toza, sam-sariq</i>	Belgining yaqqol va kuchli namoyon bo'lishi
Ozaytirma daraja	Morfologik	-mtir, -ish, -imtir affikslari	<i>Qora-mtir, ko'k-ish, sariq-imtir</i>	Belgining me'yordan ozgina kamligi

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'zbek tilida sifat darajalarining yasallishida morfologik va sintaktik usullar yetakchilik qiladi. Morfologik usul asosan qiyosiy (-roq) va ozaytirma (-mtir, -ish) darajalarda qo'llanadi. Sintaktik usul esa orttirma darajaning asosiy vositasi bo'lib xizmat qiladi. Boshqa tillardan (masalan, rus tilidagi *-ейунуу / -ауунуу* sifat

Date: 5th October-2026

qo'shimchalaridan) farqli ravishda, o'zbek tilida orttirma daraja morfologik qo'shimchalar vositasida deyarli yasalmaydi, balki yuklamalar, ravishlar hamda so'zlar takrori orqali ifodalanadi.

O'zbek tilida sifat darajalari boy semantik va uslubiy imkoniyatlarga ega. Tadqiqot natijalariga ko'ra: Sifat darajalari tilda fikrni aniq va ta'sirchan ifodalashga xizmat qiladi. Oddiy daraja barcha boshqa darajalar uchun semantik va morfologik baza hisoblanadi. Orttirma daraja sintaktik shakllar va fonetik urg'u evaziga, ozaytirma va qiyosiy darajalar esa morfologik suffikslar yordamida shakllanadi. Ushbu xususiyatlar o'zbek tili stilistikasi hamda grammatikasini o'qitishda, tarjima nazariyasida va amaliyotida muhim o'rin tutadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI :

1. Jamolxonov, H. (2005). *Hozirgi o'zbek adabiy tili*. Toshkent: Talqin nashriyoti.
2. Rahmatullayev, SH. (2006). *Hozirgi o'zbek adabiy tili (O'quv qo'llanma)*. Toshkent: Universitet.
3. Sayfullayeva, R., Bahriddinova, B., Abduroziqova, SH. va boshq. (2010). *Hozirgi o'zbek tili*. Toshkent: Fan va texnologiya.
4. Tursunov, U., Muxtorov, J., Rahmatullayev, SH. (1992). *Hozirgi o'zbek adabiy tili*. Toshkent: O'zbekiston.
5. Shoabdurahmonov, SH., Askarova, M., Hojiyev, A. va boshq. (1980). *Hozirgi o'zbek adabiy tili (1-qism)*. Toshkent: O'qituvchi.